

ОЛЕКСА СТОРОЖЕНКО - МАЙСТЕР РОМАНТИЧНОЇ ПРОЗИ

Біобібліографічна розвідка

Департамент культури і туризму
Полтавської обласної державної
адміністрації
Полтавська обласна бібліотека
для юнацтва ім. Олеся Гончара

ОЛЕКСА СТОРОЖЕНКО – МАЙСТЕР РОМАНТИЧНОЇ ПРОЗИ

До 145-річчя пам'яті письменника

Біобібліографічна розвідка

Упорядник: Любов Іванівна Картальова

Олекса Стороженко – майстер романтичної прози: до 145-річчя пам'яті письменника : біобібліографічна розвідка / упоряд. Л. І. Картальова ; обласна бібліотека для юнацтва ім. О. Гончара. – Полтава, 2019. – 28 с.

О. Стороженко – український письменник, етнограф, художник, військовий, слідчий-криміналіст. Невизнаний своїм часом, він вважався письменником-самітником, не професіоналом, бо не був активним учасником літературного життя тогочасної України. Нині його твори введені до шкільної програми.

Мета біобібліографічної розвідки – поповнити знання ще про одного неординарного українця, допомогти познайомитися з його життям і творчістю учнівській молоді, краєзнавцям, широкому колу читачів.

Видання пропонує літературу з фондів обласної бібліотеки для юнацтва ім. О. Гончара та Інтернет-ресурси. Зібраний матеріал не є вичерпним, хронологічні рамки періодичних видань в основному 10 років.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
НАЩАДОК КОЗАЦЬКОГО РОДУ	5
Військова служба.....	6
Чинovníк з особливих доручень.....	7
Життя у відставці.....	8
ГРАНІ ТАЛАНТУ ПИСЬМЕННИКА-РОМАНТИКА	10
Романи "Братя-Близнець", "Марко Проклятий".....	11
Мала проза письменника.....	12
Драматургія.....	16
Інші сфери діяльності письменника.....	17
ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ ОЛЕКСИ СТОРОЖЕНКА	18
ЛІТЕРАТУРА	19
Твори Олекси Стороженка.....	19
Збірники та періодика.....	19
Про Олексу Стороженка та його твори.....	20
Збірники.....	20
Періодика.....	22
Електронні ресурси.....	23
ЦИТАТИ З ТВОРІВ ОЛЕКСИ СТОРОЖЕНКА	25

ПЕРЕДМОВА

Романтизм – провідний ідейний рух у літературі, науці й мистецтві, що виник наприкінці 18 століття в країнах Європи. Існував у літературі Європи і Америки до середини 19 століття. Романтики виступали проти нормативності класицистичного мистецтва, проти його канонів та обмежень. Визначальними для романтизму стали такі риси:

- заперечення раціоналізму доби Просвітництва;
- ідеологізм у філософії;
- захист особистості;
- культура почуттів, а не розуму;
- звернення до народності, захоплення фольклором і народною творчістю;
- шукання історичної свідомості і посилене вивчення історичного минулого, інколи втечу від дійсності в ідеалізоване минуле;
- інтерес до фантастики, екзотичних картин природи тощо.

Романтизм іноді вдається до смішного, гумористичного, чудернацького. Митець-романтик не відтворює дійсність, а перетворює, "романтизує" її. І цей новий умовний світ для романтика є прекраснішим за реальний. Хоча ці "два світи" далеко не завжди співіснують у гармонійній єдності.

Український романтизм охоплює період 20 – 60-х років 19 століття. На 50 – 60-ті роки припадає розквіт фольклорно-етнографічної малої прози, серед якої помітне місце посідають твори романтичного характеру. Одним із провідних авторів цього напрямку в літературі був Олекса Стороженко з його фольклорно-романтичними творами.

НАЩАДОК КОЗАЦЬКОГО РОДУ

*... один із кращих малярів нашого минулого, один із
щирих козацьких патріотів...*

Б. Ленкий

Олекса Петрович Стороженко народився 24 листопада 1806 року в селі Лисогори Прилуцького повіту Полтавської губернії (нині Ічнянський район Чернігівської області) в родині дрібного поміщика, відставного армійського офіцера. Архівні документи свідчать, що древній рід Стороженків відомий ще з початку 17 століття. Про його представників ідеться в універсалах гетьманів та Генеральної військової канцелярії 18 століття. Предки письменника значаться серед прилуцьких полковників, ічнянських та повстанських (Лубенського полку) сотників. Вони мали чималі володіння в Україні. Пізніше Стороженки були відомі як офіцери російської армії. Батько письменника Петро Данилович Стороженко вісімнадцять років служив у війську, брав участь у російсько-турецьких війнах. Мати Варвара Миколаївна Мусхелова (Стороженко) – грузинського походження і від неї дітям дісталася 1/4 грузинської крові.

У Лисогорах Стороженки прожили недовго. Через родинні проблеми переїхали в маєток діда по матері князя Мусхелова на Полтавщину в село Великі Будища Зіньківського повіту (тепер Диканського району). Цей маєток потім дістався Олексі з братом Миколою. Тут і минало дитинство хлопця. З дитячих років Олекса дуже любив коней, а коли підріс, став не тільки хвацьким вершником, а й добре знався на різних породах скакунів.

У сім'ї батьки, діти і челядники розмовляли рідною мовою і носили національний одяг. Зимовими вечорами любили співати народних пісень та розповідати легенди і героїчні бувальщини з минулого запорізького козацтва.

Початкову домашню освіту Олекса отримав у Великих Будищах, а потім навчався у "благородному пансіоні" при Слобідсько-Українській губернській гімназії міста Харкова. З виданого атестата відомо, що в гімназії він вивчав російську, французьку, німецьку, латинську мови, загальну та російську історію, закон Божий, фізику, математику, географію і виявив "чудові", "хороші", "неабиякі" і "достатні" успіхи. В пансіоні викладалося також малювання, в якому успіхи були "чудовими".

1823 року юнак успішно закінчив гімназію і того ж літа на Полтавщині він познайомився з 14-літнім учнем Ніжинської гімназії вищих наук Миколою Гоголем, який доводився йому родичем. Ця зустріч сприяла формуванню естетичних смаків майбутнього письменника і його художнього обдарування. Назавжди запам'ятались слова Миколи: пишуть не тому, щоб позмагатися з кимось, а тому, що душа прагне поділитися почуттями. Згодом зустріч знайшла своє відображення в есе "Спогад" з багатьма цікавими подробицями. Зображені автором епізоди зустрічі неодноразово використовувались біографами М. Гоголя.

Військова служба

Усі нащадки Стороженків по чоловічій лінії були військовими. Згідно з сімейною традицією, а ще через плачевний фінансовий стан справ батько наполіг на військовій службі синів Олекси та Миколи. На той час через великі борги батька полтавським поміщикам родина переїхала в інший маєток – у село Жемчужне Павлоградського повіту. Він також дістався хлопцям-онукам у спадок від діда по материній лінії князя Миколи Мусхелова. 1824 року Олекса розпочав армійську службу в Ніжинському кінно-єгерському полку у званні унтер-офіцера, оскільки мав середню освіту і був дворянином. За роки перебування на військовій службі, він пройшов шлях від унтер-офіцера в кінно-єгерському до поручика в драгунському полку, а згодом став старшим офіцером у штабі кавалерійського корпусу.

Здебільшого служив в Україні. Виконуючи різноманітні доручення, зокрема пов'язані з відбором коней для армії, йому для цього часто доводилось переїжджати з однієї місцевості в іншу. Завдяки цьому добре вивчив життя і побут селянства в Південній Україні, зустрічався з колишніми січовиками, почув перекази та легенди про Запорізьку Січ. Такий багатий життєвий матеріал став основою багатьох творів письменника.

О. Стороженку довелось брати участь у кількох воєнних кампаніях російсько-турецької війни 1828-1829 років, у придушенні польського повстання 1831 року. В поході 1849 року в Угорщину був контужений. Маючи міцне здоров'я, він швидко відновився, але наслідки цієї контузії далися взнаки через багато років.

За роки служби майор Стороженко в числі інших двічі отримував подяку Імператора, був нагороджений орденами Св. Анни, орденом Св. Володимира, іншими орденами і медалями. Одержав також найпочеснішу відзнаку російської армії – орден Святого Георгія IV ст., яким він дуже пишався і завжди носив його на лацкані сюртука.

Чиновник з особливих доручень

З армії О. Стороженко вийшов у відставку за станом здоров'я у травні 1851 року з цивільним чином надвірного радника. Того ж року був призначений на посаду слідчого для особливих доручень при Київському військовому губернаторові Д. Бібікові. Практика слідчого його захоплювала, хоч і вимагала частих поїздок у різні губернії України. Три роки їздив на Київщину, Полтавщину, Волинь, Поділля. На цій службі доводилось розплутувати багато різних складних кримінальних справ. Успішному й оперативному їх розслідуванню слугували великий життєвий досвід, гострий розум, аналітичне мислення й інтуїтивне використання прийомів, які потім увійшли у практику російської криміналістики. 1854 року його призначили слідчим для особливих доручень при Міністерстві Внутрішніх справ у

Петербурзі. В ці роки почав займатися літературною діяльністю. Народний матеріал, який зібрав під час військових походів, він узяв за основу.

За добросовісну роботу на імперській службі Олекса Петрович був відзначений орденом Св. Анни II ступеня і орденом Св. Станіслава I ступеня.

Життя у відставці

1868 року в чині статського радника 62-річний Олекса Стороженко вийшов у відставку. Вороття на любу серцю батьківщину не було. Маєток і садиба в Україні, у селі Жемчужне-Стороженкове, крім незначної частини земель, на той час належали брату Миколі, у якого було семеро дітей. Тож повертатись не було куди. Згодом писав: "Гарне було місце, дуже мені подобався цей затишок, і тепер, згадуючи його під хмурим північним небом, проясніли мої думи, і заграло українське серце". Про своє наступне і остаточне місце перебування українець потурбувався заздалегідь. У квітні 1868 року придбав маєток поблизу Бреста. Як у справжнього українця, у його будинку панував український дух. Господар розмовляв рідною мовою, носив національний одяг, у кімнатах були розвішені українські рушники. Одягнений в український одяг, з пишними козацькими вусами, всією своєю поставою нагадував тих запорожців, яких змалював у своїх творах.

Будучи у відставці, у нього часу для особистого життя стало більше. Сім'єю не обзавівся через військову службу, сам називав себе "бобылем". Маючи незаперечний авторитет, у червні 1868 року його обрали предводителем дворянства Брестського повіту, а також став головою повітового з'їзду мирових суддів. Ще з молодих років залишився заядликим мисливцем і рибалкою. Доглядав посаджений сад біля маєтку, вирощував рідкісні породи фруктів, а поруч росли кущі калини. Бо сумував за Україною, часто згадував: "Тільки й бачив рідний край, поки ріс, й там, як отдали на службу, так і пішов, не по своїй волі блукати по світу, як те перекотиполе, як

вітер носить по степах: котишся, котишся, поки не зупинить тебе доля, або не притопче лихо".

Олекса Стороженко мав абсолютний слух, вправно грав на музичних інструментах. Часто приймав участь у музичних вечорах, які проводились в домах дворян та чиновників Брест-Литовська, грав на віолончелі. Любив бувати у колі знайомих, вести розмови про літературні новини, про пережите, був цікавим співрозмовником. Читав на вечорах розділи з ненадрукованої повісті "Марко Проклятий". Не полишав творчої діяльності. Чимало часу віддавав своєму останньому сказанню – публіцистичному роману "Былое, не минувшее", який так і не був надрукований, а рукопис його загубився.

В останні роки життя Олекса Петрович часто хворів. У нього розвинулась аневризма серця травматичного походження в результаті отриманої контузії. Лікарі нічим допомогти не змогли, порадили просто з цим жити. А ще вплинув на його здоров'я холодний клімат Петербурга, коли працював там слідчим для особливих доручень при Міністерстві Внутрішніх справ. Розвинулось захворювання бронхів.

Пізнього жовтневого вечора Олекса Стороженко, повертаючись додому, упав з кладки у холодну воду рівчака, пошкодив ногу, застудився. Лікування не допомогло і 18 листопада 1874 року його серце зупинилось. Поховали митця на міському кладовищі у Бресті.

ГРАНІ ТВОРЧОСТІ ПИСЬМЕННИКА-РОМАНТИКА

*Стороженко – письменник, що на своє завдання дивиться як
на завдання збирача й оформлювача народних оповідань.*

М. Зеров

*Талановитий оповідач, неабиякий знавець
народної мови, якою вмів орудувати просто по-мистецькому...*

С. Єфремов

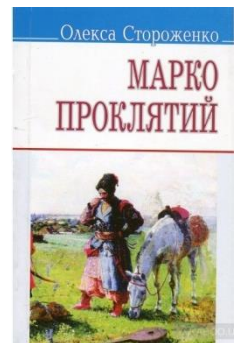
Літературна творчість Олекси Петровича Стороженка припала на 1850–1860 -ті роки – переломний і суперечливий період у суспільно-політичному, економічному та духовному житті українського народу. Під час тодішнього національно-культурного пробудження на українському літературному обрії і з'явилося його ім'я. Творчу спадщину письменника складають 14 творів російською та 26 українською мовами. Починав писати російською мовою, друкувався у часописах "Библиотека для чтения", "Отечественные записки", "Вестник Западной России", "Северная пчела". Він творив у багатьох жанрах: повість, драма, історична фантастика, гумор, сатира, байка, публіцистика, художній переклад. Тематика їх не дуже різноманітна – побут, звичаї, повір'я тогочасного українського козацтва та героїчні сторінки козацької вольниці, пов'язані з останнім періодом Запорізької Січі, з образами колишніх січовиків, рух під час Коліївщини і т. ін. Деякі оповідання присвячені відомим українцям і близьким людям: "Вуси" – П. О. Кулішу, "Сужена" – М. І. Костомарову, "Чортова корчма" – А. А. Глушковському, "Кіндрат Бутенко-Швидкий" – П. П. Гулаку-Артемівському.

На формування його як письменника-романтика мали вплив щедрі на демонологічні образи українські твори славетного краянину Миколи Гоголя. У своїх творах він також продовжував традиції Г. Квітки-Основ'яненка. Олекса Стороженко завжди прагнув прикрасити фантастичними вигадками не тільки твори на побутові теми, але й на історичні.

Романи "Братья-близнецы", "Марко Проклятий"

Дебютував письменник у журналі "Библиотека для чтения" романом-хронікою "Братья-близнецы" (1857 р.). В романі автор описав деградацію родоводів козацьких старшин і показав, як потомки славних запорізьких лицарів пнуться у російське дворянство. У центрі твору – сімейна хроніка двох поколінь великобудищанського поміщика Бульбашки, що розгортається у 17 столітті. Показано, як вже тоді нащадки відважних предків перетворилися на нікчемних Бульбашок. Невипадково своїм персонажам автор дав прізвища: Бульбашок, Капельок, Малинок, Покришок, Дудок, Драбин тощо. Твір має національну основу. В ньому – українська стихія, етнографічні описи, історичні екскурси, побут, епіграфи, взяті з народних пісень, прислів'їв, приказок.

Одним з найбільш відомих україномовних творів письменника став роман "Марко Проклятий". Над ним він працював впродовж тринадцяти років, збирав матеріали, народні перекази й легенди тощо. Цей твір можна віднести до готичної прози з традиціями "чорного" роману. У творі використані героїчні й трагічні сторінки історії України і запорізького козацтва, також різні легенди, зокрема, про фольклорного героя українського народу Марка Проклятого. Головний герой повісті скоїв тяжкий гріх, позбавив життя сестри і матері. Покійний батько з того світу прокляв сина. Душегубець страждає, хоче померти, навіть побував у пеклі, але Бог не дав йому смерті. Треба спокутувати великі гріхи, робити добре діло для людей. І він живе, мандрує з цим гріхом.

Автор описав у творі події визвольної війни українського народу 1648-1654 років. Показано початок повстання на Лубенщині, якою володів тоді Я. Вишневецький. У цьому русі знаходить своє місце молодий козак Кобза, а повстанцям у вирішальний момент приходить на допомогу Марко. Поряд із реальними картинами письменник застосував гіперболи та фантастичні

сюжети, інколи надаючи творові містичної сили. Твір можна віднести до жанру історичної фантастики. А ще автора можна назвати родоначальником "хімерної прози" в українській літературі.

Мала проза письменника

За 1857–1858 роки в газеті "Северная пчела" було надруковано дев'ять оповідань О. Стороженка, п'ять з яких автор об'єднав загальною назвою "Рассказы из крестьянского быта малороссиян". Об'єднані спільною темою, в оповіданнях часто трапляються топоніми, які прив'язують сюжет до певних районів України (Ворскла, Дніпро, Псло, Полтава, Зіньків, Ромни, Прилуки, Пирятин, Хорол і т. д.). Описані характерні ознаки певних місцевостей. Інтерес до творів письменника-початківця був настільки великий, що 1858 року оповідання цього циклу були опубліковані окремими виданнями. В ці роки були надруковані твори "Подкидыш", "Сотник Петро Серп", "Убийца", "Парижские тайны", "Соседи" та інші. Так, у "Подкидыше" вималювана панорама весняного Києва, зелені шата Голосіївського лісу, Десятинна церква, Аскольдова могила, золоті бані і дзвіниці Печерської Лаври.

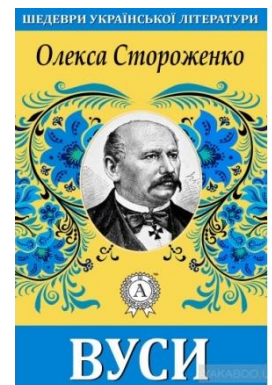
1861 року у Петербурзі почав виходити новий часопис "Основа" двома мовами: російською і українською. Невдовзі в ньому побачили світ оповідання О. Стороженка "Се та баба, що чорт їй на махових вилах чоботи оддавав", "Вчи лінивого не молотом, а голодом", "Два брати", "Дурень" та інші. З цього року він став відомим і як український письменник. Його твори друкувались в журналі та окремими виданнями. В редакції часопису "Основа" часто організовувались творчі вечори, на які приходили письменники та представники творчої інтелігенції. За спогадами очевидців, постійними учасниками вечорів були Т. Шевченко, В. Білозерський, П. Куліш, В. Костомаров, О. Афанасьєв-Чужбинський, О. Стороженко. Отже, можна гадати, що О. Стороженко був знайомий і з Т. Шевченком.

1863 року у Петербурзі у друкарні П. Куліша вийшли у двох томах "Українські оповідання" Олекси Стороженка, які він написав ще у 50-х роках, і лише тепер зміг їх опублікувати. Збагатившись у вільні від походів часи знаннями про сучасне та минуле українського народу, його легендами та бувальщинами, щирим гумором народним, письменник все це переніс у свої твори. Тому його оповідання та нариси нагадують усні розповіді. Часом вони дуже схожі на переказані народом історичні події. Це реальне переплелось з фантазією багатьох оповідачів.

М. Зеров ділить оповідання О. Стороженка на три групи:

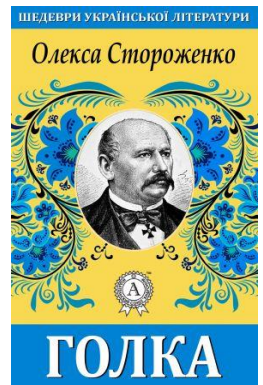
1. Гумористичні оповідання, засновані на історичних анекдотах ("Вуси", "Голка").
2. Ілюстрації народних приповідок ("Вчи лінивого не молотом, а голодом", "Не в добрий час", "Не впусти рака з рота", "Лучче нехай буде злий, ніж дурний" та Ін.).
3. Історичні оповідання (оповідання-портрети, такі як "Кіндрат Бубенко-Швидкий" та багато інших).

До першої групи можна віднести оповідання, що безпосередньо стосуються сучасної авторові дійсності. В основі гуморески "Вуси" лежить один із анекдотів. Дотепно розповів автор про курйозне становище, в яке потрапив колишній військовий: ставши засідателем, змушений був з примхи начальника поголити вуса. Курйозний випадок – для інтригуючого моменту. Суть в політичному аспекті: московському генералу, присланого у Полтаву, атрибути засідателя нагадали козака – "шабелька біля боку", "невгнута" шия перед начальством, національна гідність, вуса... Це тоді, коли колишню козацьку старшину вже зросійщено, кланяються низенько... У творі передана задушлива атмосфера побуту чиновників, брутальне ставлення сановника до підлеглих.

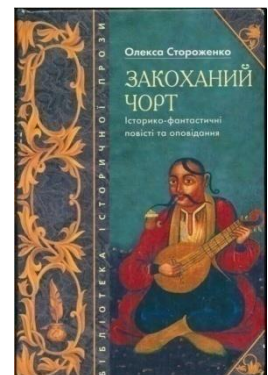
Оповідання "Голка", побудоване на анекдотах про пана Потоцького, передає необмежену сваволлю і жорстокість магната-кріпосника. Коли подорожній не мав при собі голки, той нещадно шмагав його.

"Матусине благословення" (так називали люди старий дуб) – багатозначний символ колишньої української волі, яка не пропала навіки, бо тисячі жолудів родить той дуб.

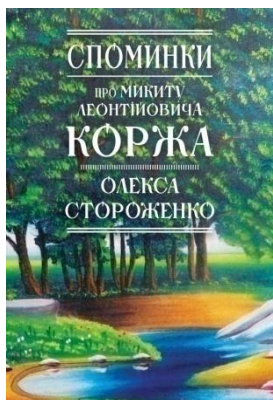

До другої групи належать твори, створені на основі фольклорних сюжетів, збагачені конкретними ситуаціями, взятими з селянського побуту. Так, оповідання "Се така баба, що чорт їй на махових вилах чоботи оддавав" написане на основі відомої приказки "Де чорт не справиться – туди бабу пішле". Оповідання "Вчи лінивого не молотом, в голодом" також розвиває народне прислів'я, яке пов'язане з переказом про приборкання ледачої невістки. Оповідання "Два брати" створене на класичну тему про бідність і багатство, а повір'я про чорта й відьму лягли в основу оповідання "Жонатий чорт."

Зразком романтичного опрацювання міфологічних мотивів є оповідання "Закоханий чорт", основане на повір'ї про кохання між чортом і відьмою та переказах про запорожців. Розповідь діда про зустріч запорожця Кирила з чортом, історія відьми Одарки, пригоди козака з чортом містять яскраві фантастичні епізоди, цікавий сюжет, майстерні деталі. Цим твором автор прагнув створити образ України, овіяної повір'ями, легендами, піснями. Значне місце у творі відведено опису природи: "Куди не глянь – все тебе чарує, привітає, усе тобі всміхається. Здається, сама рідна наша Україна вийшла тобі назустріч: то спогляне на тебе гарячим сонцем, то притулиться пахучим холодком із темного лісу... Так тобі весело, так легенько, мов у раю". Гіперболізм в описах природи ("високі сосни, аж хмари підпирають"), жанрові сценки, персоніфікація – все це подається у піднесено-романтичному тоні.

У оповіданні "Сужена" описано фантастичну зустріч юнака з майбутньою дружиною, яка насправді ще й не народилася. Багато років шукав хлопець своє кохання, аж поки диво не поєднало їхні серця.

Історичні оповідання. У багатьох творах письменника, зокрема, в "Трьох сестрах" та "Споминках про Микиту Леонтійовича Коржа" легко помітити тенденцію до відтворення історико-етнографічних моментів життя українського народу, майже тотожне з етнографічним записом. В оповіданнях "Кіндрат Бубненко-Швидкий", "Прокіп Іванович", "Дорош", "Мірошник" змальовані запорожці як мужні захисники рідного краю. Оповідання про запорожців своєю тематикою і образністю звернені в минуле, воскрешають картини життя і побуту запорожців. Щирим ліризмом сповнені "Оповідання Грицька Ключника", в яких ідеться про ті часи, коли запорожці після зруйнування у 1775 році Січі осідали хуторами в степових балках і байраках, як нелегко пристосовувались до нових умов. Зображуючи минуле, автор звертається до народного епосу, окреслюючи образи козаків, вдається до романтичної вигадки, прикрашає козаків. Романтизовані автором герої його творів водночас є реальними історичними постатями.

Але замилювання патріархальною минувиною в цих творах, прагнення переконати читача, що нащадки, які вийшли з козацької старшини, добрі і справедливі, для сучасників О. Стороженка звучали фальшиво. Одразу після виходу збірки "Українських оповідань" з'явилась у журналі "Современник" рецензія, яка гостро засуджувала такий підхід автора до зображення дійсності.

Драматургія

Письменник писав і драматичні твори. "Гаркуша", "Встреча вновь назначеного ловудцы" (комедія в одній дії з побуту білорусів).

Жанр п'єси "Гаркуша" автор визначив як "драматичні картинки у трьох діях". У центрі уваги – історична постать повстанського ватажка Гаркуші, який зі своїм загоном наводив жах на лівобережне панство. Використавши відомий факт про бунтівника, автор окреслив образ свого героя романтичними барвами, відзначив благородство вчинків колишнього запорожця, його сміливість, відчайдушність, чесність. Усі сюжетні колізії твору пов'язані з палким коханням романтичного розбійника до красуні сотнички.

Яскравий сюжет, насиченість діалогами, колоритні образи у прозі О. Стороженка не раз привертали увагу діячів театру. Так, М. Кропивницький у 1885 році здійснив інсценізацію оповідання "Вуси" і за його мотивами створив однойменну комедію в чотирьох діях. Цікаво, що серед дійових осіб на перше місце висунуто полковника "доходжалих літ", колишнього військового і наділено його відомим на Полтавщині прізвиськом Бразолій. Сам М. Кропивницький виконував у виставі головну роль. Відомі драматичні переробки повісті "Марко Проклятий", здійснені П. Барвінським у 1898 році, і В. Поповичем (Райським) у 1902 році. Залишилися в рукописах інсценізації "Не в добрий час" М. Тугого (Короля) і "Чорт, закоханий у відьму" невідомого автора та ін.

Після опублікування "Українських оповідань" Олекса Стороженко більше не писав українською мовою. Були припущення, що виною став Валуєвський циркуляр 1863 року. Але сам письменник в листах до В. Білого вказує на інші причини. По-перше, на поважного російського чиновника подіяли звинувачення в "українському сепаратизмі" російського публіциста М. Н. Каткова. По-друге, він образився на співробітників журналу "Основа",

які не стали на його захист, коли в "Современнике" з'явилась критична стаття на його адресу, де прозвучали, як він писав, "ругня и наглая ложь".

Але, треба брати до уваги, що Олекса Стороженко, попри всі заслуги на літературній ниві, був звичайною людиною свого часу, офіцером імперської армії, а потім високопоставленим чиновником. Інколи демонструвались його проросійські настрої. Звідси виходить, що немає сенсу шукати в його творах розповіді про тяжке селянське життя. Про це він просто не міг писати. Та відомо, що реформу 1861 року він сприйняв із захопленням. Головне, що письменник у своїх творах відобразив українською мовою душу українців і їх прагнення та стремління до свободи, розглянувши цю тему в широкому історичному аспекті.

Інші сфери діяльності письменника

Однією зі сторінок творчої біографії письменника є також його переклади російською мовою творів Г. Квітки-Основ'яненка та П. Куліша.

Його називають етнографом, хоча спеціальних публікацій у нього не було. Результати етнографічних досліджень гармонійно увійшли в народні твори при зображенні українського народного побуту селян, їх звичаїв та повір'їв. Ці твори можуть слугувати своєрідним довідником для сучасних дослідників.

Він зробив свій внесок і в історіографію. Ще будучи юнкером, 1827 року познайомився з історичною постаттю, старим запорожцем Микитою Коржем, з ним здійснив поїздку по місцях запорожської слави. Про це він розповів у "Споминках про Микиту Леонтійовича Коржа". Крім художнього опису, автор у творі вперше навів детальний опис останньої Запорожської Січі біля села Покровського на Катеринославщині. Ці дослідження з його дозволу використав у своїх публікаціях історик А. О. Скальський. Посилання на "Споминки..." зустрічаються в сучасних науково-історичних статтях про Нову Січ.

А ще українець був неабияким художником і скульптором, адже ще в пансіоні мав гарні оцінки з малювання. За окремі скульптурні роботи його нагородили медаллю Петербурзької Академії мистецтв, а за проект пам'ятника Нестору-літописцю був удостоєний звання художника.

Олекса Стороженко був надзвичайно обдарованою і талановитою людиною, добиваючись значних успіхів у різних сферах діяльності. Але так сталось, що найбільшій популярності він досяг на ниві літератури.

ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ ОЛЕКСИ СТОРОЖЕНКА

2013 року кілька закладів культури та громадські організації Ічнянського району заснували літературно-мистецьку премію імені Олекси Стороженка, яка присуджується щороку на конкурсних засадах за кращі твори літератури і мистецтва та науково-популярні роботи, створені авторами, що народились на цій землі, або життя і діяльність яких пов'язані з Ічнянщиною або Чернігівщиною. Щорічно під час вручення премії проводяться літературно-мистецькі заходи пам'яті письменника з відвідуванням малої його батьківщини у Лисогорах.

Збережену могилу і пам'яник на Тришинському кладовищі впродовж років постійно реставрували. 2016 року цьому кладовищу присвоїли статус історико-культурної цінності Білорусі. Заново відреставрували могилу і пам'ятник письменнику. 2017 року відбулось урочисте його відкриття.

Твори його постійно видавались. У 1928-1931 роках його невелику творчу спадщину загальним обсягом більше 1300 сторінок видали в 4-х томах у Харкові та Одесі. Декілька разів видавались твори у Львові, Києві, Одесі, Санкт-Петербурзі, Вільно. Видаються твори письменника і в наш час.

ЛІТЕРАТУРА

Твори Олекси Стороженка

Стороженко О. П. Закоханий чорт : історико-фантастичні повісті та оповідання / О. П. Стороженко. – К. : Дніпро, 2001. – 336 с. – (Б-ка історичної прози).

Стороженко О. Марко Проклятий : вибрані твори / О. Стороженко. – К. : Знання, 2014. – 206 с. – (Скарби).

Стороженко О. Скарб / упоряд. О. Шевченко / О. Стороженко. – К. : Школа, 2008. – 208 с.

Стороженко О. Три сестри : казки / О. Стороженко. – К. : Довіра, 1992. – 54 с. – (Казки, на які ми чекали).

Збірники та періодика

Стороженко О. Голка : оповідання / О. Стороженко // Дерево пам'яті : книга українського історичного оповідання : у 4-х вип. – К., 1992. – Вип. 2 : від 1648 року до половини ХХ століття. – С. 302-309.

Стороженко О. Дорош. Мірошник / О. Стороженко // Антологія української фантастики XIX століття / упоряд. Ю. Винничук.– К. : КЕТС, 2005. – С. 139-161.

Стороженко О. Три сестри. Не впусти рака з рота / О. Стороженко // Дивосвіт "Веселки" : антологія літератури для дітей та юнацтва : в 3-х т. – К., 2004. – Т.1: Українська література. – С. 198-205.; Вінок: Українська читанка: для мол. шк. віку. – 4-те вид., зі змінами. – К., 2005. – С. 177.

Стороженко О. Жонатий чорт : оповідання / О. Стороженко // Шкільна бібліотека. – 2017. – № 6. – С. 24-26.

Стороженко О. Се така баба, що чорт їй на махових вилах чоботи оддавав / О. Стороженко // Українська література в загальноосвітній школі. – 2011. – № 1. – С.14-16.

Стороженко О. Сужена. Закоханий чорт / О. Стороженко // Шкільна бібліотека. – 2012. – № 11-12. – С. 30-69.

Про Олексу Стороженка та його твори

Збірники

Городницька Я. Стороженко Олекса Петрович / Я. Горордницька // Великі Будища : історичний нарис / Я. Городницька. – Полтава, 2013. – С. 444-445.

Зеров М. Брати-близнята (Історія й побут у Стороженковій повісті) / М. Зеров // Українське письменство / М. Зеров. – К., 2003. – С. 745-765.

Зеров М. Олекса Стороженко. Лекція XXXIX / М. Зеров // Твори : у 2-х т. – К., 1990. – Т. 2 : Історико-літературні та літературознавчі праці. – С. 219-224.

Михайлин І. М. Розділ п'ятнадцятий. Журнал "Основа" та його роль в розвитку української літератури : [зокрема, про О. Стороженка]

/ І. Л. Михайлин // Історія української журналістики. Період становлення: від журналістикм в Україні до української журналістики / І. М. Михайлин. – Харків, 2004. – С. 247- 251.

Олекса Стороженко (1805-1874) // Історія української літератури та літературно-критичної думки першої половини ХІХ століття : підручник. – К., 2006. – С. 293-304.

Олекса Стороженко // Дивосвіт "Веселки" : антологія літератури для дітей та юнацтва : в 3-х т. – К., 2004. – Т.1 : Українська література. – С. 198.

Павловский И. Ф. Стороженко Алексей Петрович (полтавский дворянин, георгиевский кавалер / И. Ф. Павловский // Полтавцы: иерархи, государственные и общественные деятели благотворители: опыт краткого биографического словаря Полтавской губернии с половины ХVІІІ в. с 182 портретами / И. Ф. Павловский. – Харьков, 2009. – С. 262-263.

Павловский И. Ф. Стороженко Алексей Петрович / И. Ф. Павловский // Краткий биографический словарь ученых и писателей Полтавской губернии с половины ХУІІІ века / И. Ф. Павловский. – Харьков, 2009. – С. 199-201.

Стороженко М. Великий українець чи талановитий малорос: Олекса Стороженко в оцінці Миколи Стороженка / М. В. Стороженко // З мого життя / М. В. Стороженко. – Либідь, 2005. – С. 27-29.

Шанько Г. Стороженко Олекса Петрович / Г. Шанько // Літературна Гадяччина / Г. Шанько. – Гадяч, 1996. – С. 23-24.

Шевчук В. Письменник, вояк і слідчий / В. Шевчук // Із вершин і низин : книжка цікавих фактів із історії української літератури. – К., 1990. – С. 208-210.

Періодика

Бірченко М. Олексій Стороженко "Скарб" : [цикл уроків] / М. Бірченко // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2016. – № 19-21. – С. 11-19.

Грецька І. "Учимося мудрості у природи!" : урок-інсценізація за творчістю Олекси Стороженка. 10 клас / І. Грецька // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2016. – № 13-14 (трав.). – С. 45-50.

Жила С. Олекса Стороженко: сторінки підручника для 8 класу / С. Жила // Українська література в загальноосвітній школі. – 2011. – №1. – С. 13-16.

Зінченко Н. Жанрово-стильова своєрідність фольклорно-етнографічних оповідань Олекси Стороженка / Н. Зінченко // Рідний край. – 2009. – № 2. – С.134-137.

Зінченко Н. Як вивчати оповідання "Скарб" Олекси Стороженка на уроках української літератури? 7 клас / Н. Зінченко // Українська література в загальноосвітній школі. – 2007. – № 12. – С. 41-42.

Красножон К. Фоноритміка оповідання "Закоханий чорт" Олекси Стороженка / К. Красножон // Слово і час. – 2018. – № 1. – С. 67-77.

Лихацька О. Олекса Стороженко "Скарб". Гумористичне, викривальне зображення Павлуся / О. Лихацька // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2017. – № 12 (квіт.). – С. 9-12.

Малик М. 135 років від дня смерті письменника Стороженка Олекси Петровича : [народ. 24.11.1805 р. в с. Лисогори Прилуцького пов. Полтавської губ. (тепер Чернігівська обл.)] / М. Малик // Край. – 2009. – № 67 (листоп.). – С. 22.

Маринчик С. Світло пам'яті : Олекса Стороженко / С. Маринчик. – Літературна газета. – 2016. – 1 груд. – С. 15.

Олекса Стороженко (1805-1874) : до 205-ї річниці від дня народження. – Шкільна бібліотека. – 2010. – № 10. – С. 4.

Олекса Стороженко : портрет // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2011. – № 26 (верес). – вкладка.

Приходько І. Українська ідея в підтексті творів Олекси Стороженка / І. Приходько // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2017. – № 31-32 (листоп.). – С. 11-16.

Свириденко О. Епістолярні джерела вивчення творчості Олекси Стороженка / О. Свириденко // Рідна школа. – 2018. – № 3-4. – С. 50-54.

Ткач О. Олекса Стороженко "Скарб": морально-етичні проблеми твору / О. Ткач // Українська мова та література. – 2012. – № 13 (лип.). – С.10-12.

Електронні ресурси

Олекса Стороженко (1806-1874) [Електронний ресурс] // paua.ua : [сайт]. – Електрон. текст. і граф. дані. – [Б. м.], 2007. – Режим доступу: <https://bit.ly/32rJz11> (дата звернення: 18.10.2019). – Назва з екрана.

Олекса Стороженко (1806-1874) [Електронний ресурс] // [УКРЛІТ.ORG](http://ukrlit.org) : [сайт]. – Електрон. текст. і граф. дані. – [Б. м.], 2005-2019. – Режим доступу: <https://bit.ly/32rJz11> (дата звернення: 18.10.2019). – Назва з екрана.

Олекса Стороженко [Електронний ресурс] // UkrBooks.com українська та світова література : [сайт]. – Електрон. текст. і граф. дані. – [Б. м.]. – Режим

доступу: http://ukrbooks.com/ua/Oleksa_Storozhenko/ (дата звернення: 18.10.2019). – Назва з екрана.

Олекса Стороженко біографія скорочено [Електронний ресурс] // Dovidka.biz.ua : [сайт]. – Електрон. текст. і граф. дані. – [Б. м.], 2013-2019. – Режим доступу: <https://bit.ly/2J1eHQK> (дата звернення: 18.10.2019). – Назва з екрана.

Стороженко Олекса Петрович [Електронний ресурс] // Вікіпедія. Вільна енциклопедія [сайт]. – Електрон. текст. і граф. дані. – [Б. м.], 2019 – Режим доступу: <https://bit.ly/2MQjntU> (дата звернення: 18.10.2019). – Назва з екрана.

Стороженко Олекса Петрович. Життєвий та творчий шлях, біографічні статті [Електронний ресурс] // Укр Ліб : [сайт]. – Електрон. текст. і граф. дані. – [Б. м.], 2000-2019. – Режим доступу: <https://bit.ly/31syij2> (дата звернення: 18.10.2019). – Назва з екрана.

Не забули – пом’янули! З великодної толоки [Електронний ресурс] // prosvit.org : [сайт]. – Електрон. текст. і граф. дані. – [Б. м.]. – Режим доступу: <https://bit.ly/2BBwUjI> (дата звернення: 18.10.2019). – Назва з екрана.

Біографія Олекси Стороженка (1806 – 1874) [Електронний ресурс] // OnlyArt : [сайт]. – Електрон. текст. і граф. дані. – [Б. м.], 2011-2018. – Режим доступу: <https://bit.ly/2pc0utr> (дата звернення: 18.10.2019). – Назва з екрана.

Проза Олекси Стороженка: жанрово-стильові особливості [Електронний ресурс] // Dissertation.com.ua : [сайт]. – Електрон. текст. і граф. дані. – [Б. м.], 2011-2019. – Режим доступу: <http://dissertation.com.ua/node/670819> (дата звернення: 18.10.2019). – Назва з екрана.

ЦИТАТИ З ТВОРІВ ОЛЕКСИ СТОРОЖЕНКА

Що таке на світі щастя? – спитав би я у дуже письменних. Частенько чуєш, люди кажуть: отой щасливий. Глянеш на того щасливого, а він тобі показує на другого, а сам жалується на свою недолю. Зовуть щасливими і тих, що увесь свій вік нічого не дбають, як мій Павлусь. Бог їм усе дає, а вони нудяться світом, не знають, що у них є і чого їм треба. Зовуть і скупого щасливим, бо у його багацько грошей; а він, неборак, увесь свій вік стереже тих грошей, як рябко на ланцюгу, ніякої користі з них не має – і голодний, і холодний, ще гірш од якого-небудь бідолахи. Ні, панове, по-моєму, той тільки щасливий, хто другому не завидує, а дякує Бога за те, що він йому послав, — той, кого Господь благословив на добрі діла, що розкинулись вони по світу, як розрослась пшениця на добре виораній ниві.. Нагодує вона і пахаря, і його сусідів, попаде од неї скибка і старцеві в торбу. Не той тільки щасливий, що сам натріскається і виспитья, а той, що й другого нагодує і заспокоїть, бо у такого і душа буде не голодна.

"Скарб"

Сонечко вже височенько стояло, як ми доїхали до слобідки, що на сім боці Дніпра, проти самого Києва. Мій Боже милий!.. Не знаєш, на що й дивитися, чи на Дніпро, чи на Київ!.. По всій горі, та й гора неабияка, так і виприщило церквами; а дзвіниця аж до самісінького неба, не знаю вже, хто й збудував її таку високу.

"Не в добрий час"

Молять Бога, щоб він оборонив люд од огня, меча, потопу, гладу, трусу і короби: зложи до купи усе те лихо, і вийде з нього одна тільки козача сльоза. Глибоко вона криється у серці, важка вона, не латво її зворушить; а як вже видавлюють її з ока, то горе і людові, і краю, і годині!.. Викочувалась вона не

раз на Україні за Наливайка, Остряниці, Полуруса, Богдана і за моєї вже пам'яті при Залізняку. Може, чув, синку, як вона діяла!.. Після уманської тризни хто б пізнав наше горе, глянувши, як ми бенкетували не день, не тиждень. То гуляла скажена наша недоля: то вихопиться вона полум'ям і спалить кілька городів, сіл і містечок; то хлине кривавою хвилею і затопить тисячі людей; то розстелиться по краю пекельним чадом, і на десятки літ не опам'ятується народ од того диявольського курива... Відкіль же береться те полум'я, та кров, той пекельний чад?.. Із козачої сльози! Прийде час, і вона знов наробить великого лиха, коли розворушать її необачно... Да будет же той проклят од Бога і людей, хто розворушить ту сльозу і видавить її із ока!..

"Кіндрат Бубненко-Швидкий"

... Після сього швиденько зібрались та й поїхали в Будища... На третій день і в Будищах стали. Гарне містечко; чимало-таки козаків і панів до чорта: щодня, було, і обідають, і вечеряють у нашого пана. Яких тоді панів не довелось побачить!.. Були між ними й добрі люди, от хоч би Хведір Павлович Мищенко, царство йому небесне! Важкий був чоловік: ходив він у кунтуші з карabeloю і чуб собі підголював...

"Прокіп Якович"

ОЛЕКСА СТОРОЖЕНКО – МАЙСТЕР РОМАНТИЧНОЇ ПРОЗИ

До 145-річчя пам'яті письменника

Біобібліографічна розвідка

Упорядник: Любов Іванівна Картальова

Редактор	С. В. Сичова
Комп'ютерний набір	Л. І. Картальова
Комп'ютерна верстка	Т. М. Базир
	О. М. Якубовський
Відповідальна за випуск	С. В. Сичова

Підписано до друку 05.11.2019. 28 стор. Тираж 4 прим.

Обласна бібліотека для юнацтва імені Олеся Гончара

36039, м. Полтава. вул. Гончара, 25а

[http:// libgonchar.org](http://libgonchar.org)

E-mail: pobugonchara@ukr.net